

Konference *Lutheraner und Mediziner unterwegs nach Jerusalem*, 11.–13. dubna 2024, Sondershausen

Konference k dějinám vzdělanosti raného novověku se nekonají pouze ve městech jako Berlín, Vídeň, Praha, Brno apod. Určitě se vyplatí věnovat pozornost i akcím v menších lokalitách, pokud přinášejí témata širšího než jen regionálního dosahu. Takovou akcí byla nepochybně konference *Lutheraner und Mediziner unterwegs nach Jerusalem* (Luteráni a medicí na cestě do Ježuléma), jež se konala ve dnech 11.–13. dubna 2024 v menším severodurynském městě Sondershausenu na zámku, bývalé rezidenci knížecí rodiny Schwarzburg-Sondershausen. Akci pořádalo zámecké muzeum spolu s nadací Friedrich-Christian-Lesser-Stiftung (Mühlhausen). Podnětem k jejímu konání se stal jeden rukopis chovaný v tamní zámecké knihovně – rukopisná pamětní kniha lékárníka z Halle Wolfganga Holtzwirtha ze 16. století, jejíž největší část zabírá popis pouti z Benátek do Svaté země v roce 1546. Dosud nevydaným rukopisem se začal před šesti lety zabývat německý historik Hartmut Kühne a následně připravil jeho kritickou edici.¹ Fakt, že Holtzwirth byl luterán, a tudíž asi – jak se podle dosavadního stavu poznání zdá – první luteránský poutník v Palestině, vedl logicky k položení otázky: Jak to vlastně bylo s protestantskými poutníky do Svaté země? Jak to, že přes ostrá odmítnutí poutnictví ze strany Luthera i Kalvína mířili do Jeruzalému k Božím hrobu i protestantští poutníci? A právě tato otázka se stala základem sondershausenské konference.

Acce má ovšem i překvapivou českou stopu. Uvedené jeruzalémské pouti v roce 1546 se spolu s Holtzwirthem totiž účastnil i měšťan ze Starého Města pražského Oldřich Prefát z Vlkanova, který o své cestě později vydal tištěný cestopis (1563), v české historiografii obecně známý.² A nejen to, oba mladí muži byli přáteli, seznámili se již před poutí v Římě, kde Holtzwirth působil v jedné lékárně pod Kapitolem, a smluvili si, že spolu nastoupí na poutnickou loď. Prefát se ve svém cestopisu o Holtzwirthovi zmiňuje dvakrát, Holtzwirth o Prefátovi ve svém textu desetkrát. Právě tato okolnost vedla k tomu, že autor této zprávy kromě tvorby map pro uvedenou edici Holtzwirtha poskytl editorovi H. Kühnemu součinnost při komparaci obou textů a rovněž životopisné informace o Prefátovi pro úvodní studii. Náhoda tomu chtěla, že nakonec též – s pomocí kolegy Jana Hrdiny (Archiv hl. m. Prahy) – připravil pro konferenci příspěvek o Prefátovi namísto slíbeného příspěvku Hany Bočkové (Masarykova univerzita, Brno), na poslední chvíli odřeknutého.

Konferenci otevíral vedle starosty města Sondershausen též Andreas Lesser, zakladatel nadace nesoucí jméno jeho přímého předka, polyhistora 18. století Friedricha Christiana Lessera. Představil smysl nadace, jež podpořila jak zmíněnou edici, tak tuto konferenci, a ač sám obchodník, celého jednání se aktivně účastnil jako autor monografie o osobních lékařích saských kurfiřtů v 16. a 17. století. Jednání se dělilo do tří bloků, první byl věnován Holtzwirthově pamětní knize, druhý protestantským poutníkům ve Svaté zemi a třetí lékařům a lékárníkům na cestách.

V prvním bloku nejprve Carolin Schäfer, ředitelka zámeckého muzea v Sondershausenu (Schlossmuseum Sondershausen), nastínila osudy rukopisu a jeho postavení v rámci sbírky

¹ Hartmut KÜHNE (Hg.), *Von Halle nach Rom, Jerusalem und Nowgorod. Das Gedenkbuch des Hallenser Apothekers Wolfgang Holtzwirth aus der Mitte des 16. Jahrhunderts*, Berlin 2024.

² Nejnovější edice: Oldřich PREFÁT Z VLKANOVA, *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny*, ed. Hana BOČKOVÁ, Praha 2007.

Schwarzburgica, tedy původní knížecí knihovny. Osudy rukopisu jsou poněkud nejasné, kupodivu nezůstal v majetku Holtzwirthových potomků, kteří pokračovali v provozování jím založené – a dodnes existující – lékárny na hlavním náměstí v Halle, ale přes vlastnictví některými duchovními se dostal v 19. století do andershausenské knihovny. Hartmut Kühne představil dramatické životní osudy Wolfganga Holtzwirtha (1522 – cca 1579) na základě jeho pamětní knihy, tedy jeho dětství a mládí, učení se lékárníkem, univerzitní studia, cesty po Itálii, pouť do Svaté země, cestu do Krakova a dále až do Revalu (Tallinn), kde několik let provozoval městskou lékárnu, obchodní cestu do Antverp a zpět, další cesty po severním Německu i do ruského Novgorodu až po poslední cestu přes Lübeck a Halle do Antverp roku 1553. Holtzwirthovo definitivní usazení se v Halle, svatbu a zisk privilegia na založení nové lékárny (1554–1555) již kniha nezachycuje. Následuje pouze výrazně pozdější zápis o návštěvě Prahy roku 1570, kde chtěl Holtzwirth navštívit svého přítele Prefáta, ale nalezl již jen vdovu a dva syny.

Michael Hecht (Institut für Landesgeschichte, Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt in Halle) poskytl posluchačům kontext Holtzwirthova domovského města Halle, nastínil prostředí městských elit a jejich provázanost s hlavním hospodářským odvětvím města na Sále – solivarnictvím, tedy výrobou soli odpařováním solného roztoku na tzv. solných pánvích. K těmto hallským elitám patřili tradičně i Holtzwirthové. Následoval společný příspěvek Tomáše Rataje a Jana Hrdiny o českém cestopisu Oldřicha Prefáta z Vlkanova, který stručně představoval jeho strukturu a obrazový doprovod, zasazoval ho do kontextu českých relací o poutích do Palestiny a představil také životní data autora.

Výborně koncipovaná večerní přednáška Folkera Reicherta (Universität Heidelberg) tematicky předznamenala druhý blok. V prvním sledu šlo o obecné nastínění poutnictví do Svaté země a role dvou souběžných zlomů v roce 1517 – ovládnutí Palestiny Osmanskou říší, která tak vystřídala relativně pragmatickou vládu egyptských mamlúckých sultánů, a začátek reformace v Evropě. Pro další období byl konfrontován oficiální protestantský diskurz, zcela odmítající poutnictví, a částečné faktické přežívání poutí do Jeruzaléma mezi protestanty. To pak F. Reichert ilustroval na některých konkrétních příkladech z německého prostředí (např. norimberská patricijská rodina Tucherů nebo luteránský kněz Salomon Schweigger, který působil jako kazatel císařského poselstva v Konstantinopoli a při té příležitosti navštívil i Svatou zemi; o svém pobytu v Levantě vydal v roce 1608 tiskem populární cestopis).

Druhý den přednášel Jens Kunze (Stadtarchiv Magdeburg) o šlechtických poutnicích ze středního Německa, přičemž vycházel jednak z cestopisů, jednak z dosud málo využitého pramene – pohřebních kázání. Martin Sladeczek (Geschichtsmuseen Erfurt) představil cestopis Hieronyma Scheidta z erfurtské kupecké rodiny o cestě do Palestiny z roku 1615 (cesta se uskutečnila 1614). Franz Jäger (Sächsische Akademie der Wissenschaften Leipzig) se ve svém příspěvku věnoval stopám jeruzalémských poutí v memoriální kultuře, především v epigrafických památkách (náhrobní desky apod.). Druhý blok uzavíral společný příspěvek Sundara Hennyho (Villa I Tatti, The Harvard Center for Italian Renaissance Studies, Firenze) a Mariky Keblusek (Universiteit Leiden) o problematice sbírání přírodnin, starožitností, relikví a farmaceutických materiálů při orientálních cestách lékařů a lékárníků, především na příkladu nizozemského lékaře a tvůrce velké sbírky přírodnin Bernarda Paludana.

Tento příspěvek v podstatě předznamenal třetí blok. Pomocí internetového videopřenosu zasadila Florike Egmond (Universiteit Leiden) informace o Holtzwirthově pobytu v Římě do kontextu aktivit německých a nizozemských lékařů působících v dobovém Římě (Valerius Cordus, Gisbertus Horst), především v souvislosti se starou římskou nemocnicí Santa Maria della Consolazione pod Kapitolem (v níž Holtzwirth působil). Tilman Walter (Universität Würzburg) se zabýval botanicko-farmaceutickými cestovateli, kteří navštívili Blízký Východ, a jejich herbáři a cestopisy (např. augsburského lékaře a botanika Leonharda Rauwolfa). Opět ke sběratelství obrátila pozornost účastníků Berit Wagner (Goethe-Universität Frankfurt am Main), která se zabývala sběratelskou činností Holtzwirthova vnuka, hallského lékárníka Laurentia Hoffmanna ml. Nastolila mj. otázku, zda jeho sbírka mohla nějakým způsobem souviset s palestinskou cestou jeho dědečka.

V průběhu druhého dne zazněla i významná obecnější diskuse o protestantských poutnicích, kterou moderoval Mordechai Lewy, izraelský historik a diplomat. Celá konference byla spíše otevřením tématu než završující bilancí. Holtzwirth posloužil jako svého druhu průsečík několika provázaných témat a oblastí možného dalšího výzkumu, pohybujících se kolem raně novověké *Reiselust* (chuti k cestování), palestinských poutí (jejichž výzkum má v německém prostředí velmi bohatou tradici), dobového vědění (farmacie, lékařství, přírodověda) a sběratelství. Počítá se s vydáním konferenčního sborníku (nejspíše v příštím roce).

Tomáš Rataj

DOI: 10.14712/23365730.2024.38

Konference Bohumil Hrabal neidylický. Přehlížené a ukryté aspekty jeho díla, 25.–27. dubna 2024, Nymburk

Už v roce 2017 v souvislosti s dvacátým výročím smrti spisovatele a absolventa Univerzity Karlovy Bohumila Hrabala se Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy (dále jen ÚDAUK) zapojil do organizování mezinárodní konference konající se ve městě, s nímž je spojeno jeho mládí a významná část díla – v Nymburce.¹ Stejně tak se nyní ÚDAUK připojil také k přípravám další akce podobného charakteru spojené s připomínkou 110. výročí spisovatelova narození. Ale nevstoupíš dvakrát do téže řeky... Zatímco v roce 2017 vystupovalo v roli hlavního místního organizátora přímo Město Nymburk, tentokrát to byla s ním spojená příspěvková organizace: Městská knihovna Nymburk (členem organizačního výboru a skutečným hybatelem přípravných prací se tak stal její ředitel Jan Červinka). Za Univerzitu Karlovu, která byla druhou hlavní pořadající institucí, se do organizace zapojily tři její fakulty/součásti: Fakulta humanitních studií (Jakub Češka, jenž byl hlavním garantem odborného programu konference), Evangelická teologická fakulta (Pavel Hošek) a ÚDAUK (Marek Ďurčanský). Přípravy trvaly zhruba rok počínaje výročním setkáním Klubu čtenářů Bohumila Hrabala při Městské knihovně Nymburk na jaře 2023.

¹ Tematiku konference odráží kolektivní monografie Jakub ČEŠKA – Marek ĎURČANSKÝ – Petra JAMES – Holt MEYER (edd.), *Schizofrenická historiografie. Literatura Bohumila Hrabala v krátkém 20. století*, Dolní Břežany 2019.